

De houding van Alexander De Grote ten overstaan van het Archaemenidische erfgoed

door

F. VERKINDEREN

Dat Alexander de Grote in nog geen tien jaar expeditie een groot deel van de toen gekende wereld heeft veroverd, is genoegzaam bekend. Alexanders expeditie bracht in de diverse delen van zijn rijk enerzijds een versnelling of katalysatie van interne problemen, anderzijds de inbreng van een nieuw „oecumenisch”¹ element met zich mee. Uit de katharsis van Alexanders veroveringen is het hellenisme opgerezen, als het ware als grootste gemene deler van de verschillende hellenistische rijken², want de lokale tradities van vroegere maatschappijen zijn ook levendig gebleven. Alexanders regering betekende dan ook geen echte breuk ondanks alle veranderingen en innovaties. Het is bijgevolg van belang voor de Alexanderstudie na te gaan hoe hij heeft gereageerd op de inbreng van de culturen die hij onder zijn gezag heeft verenigd; zonder daarbij uit het oog te verliezen dat hijzelf en/of zijn entourage de factor vormde die zorgde voor de nodige eenheid en cohesie binnen die diversiteit.

Onze licentieverhandeling had als thema „De nationaliteitenpolitiek van Alexander de Grote”. Hier beperken wij ons echter tot een analyse van Alexanders houding ten overstaan van de Achaemeniden. Voor deze beperking bestaan een aantal goede redenen.

De eerste en voornaamste is het feit dat het Perzische imperium, als supranationale staat — of beter nog, als supranationale monarchie — Alexanders inspiratiebron was voor de uitbouw van zijn eigen rijk en monarchie, waardoor dan weer via Alexander een aantal Achaemenidische invloeden integrerend deel uitmaken van het hellenisme.

1. „Oecumenisch” in de betekenis zoals gebruikt door E.F. PETERS, *The Harvest of Hellenism. A History of the Near East from Alexander the Great to the Triumph of Christianity*, New York, 1970, pp. 63-65.

2. Zie bijv. C.B. WELLES, *Alexander and the Hellenistic World*, Toronto, 1970, Preface: „kingdom and territorial states, each with its own character but all sharing and developing a common culture”.

Het begrip hellenisme wordt uitvoerig geanalyseerd door R. BICHLER, „Hellenismus”. *Geschichte und Problematik eines Epochenbegriffs*, Darmstadt, 1983.

Daarnaast mogen we ook niet uit het oog verliezen dat Alexander uit een Helleense traditie stamt. Hier bestond vanaf de vijfde eeuw een speciale haat-liefde relatie met het rijk van de Grootkoning. We gaan hier niet in op deze traditie en haar precieze uitingen gedurende de vierde eeuw. We kunnen echter wel stellen dat er in de decennia voorafgaand aan Alexanders regering, naast de officiële, propagandistische polemiek tegen de Perzische aartsvijand, ook een pragmatische, Perzen-vriendelijke onderstroom aanwezig was. Daarenboven had Macedonië door een aantal institutionele en sociaal-economische gegevens mogelijk nog meer met de Perzen gemeen dan de doorsnee Grieken. De Macedonische aandacht voor het Achaemenidenrijk hoeft ons dan ook niet te verwonderen³. Tenslotte dient in aanmerking genomen dat ook van Achaemenidische zijde gedurende de vierde eeuw een toenemende openheid merkbaar was ten overstaan van de Griekse cultuur. Vanuit de globaliteit van deze bedenkingen⁴, lijkt het ons verdedigbaar Alexanders houding ten overstaan van de Achaemenidische tradities op zichzelf te bestuderen en abstractie te maken van de studie van Alexanders houding tegenover andere naties in zijn rijk⁵.

Laten we nu een blik werpen op de diverse deelgebieden waarop Alexander, vanuit zijn Helleense achtergrond, het imperium van Darius III is tegemoet getreden. We behandelen achtereenvolgens de politieke beleidslijnen, de instellingen en het militaire apparaat, het sociaal-economische aspect en tenslotte de cultuur, waarbij taal, religie en kunst aan bod komen. Gelet op de eigenheid van Alexanders regering en van het bronnenmateriaal voor deze (relatief korte) periode, ligt het min of meer voor de hand dat de staatkundige elementen het meest in de kijker zullen staan.

1. *Beleid en ideologie*

Bij de behandeling van de beleidslijnen die Alexander de Grote heeft uitgetekend, komt tevens een element kijken dat sommigen misschien bij de instelling zouden onder brengen, namelijk de monarchale ideologie. De eenheid tussen staatsbeleid en koning is echter zo eng dat ze hier samen behandeld worden.

De politiek ten overstaan van de staat van de Achaemeniden vormt geen eenheid: al naar gelang van de situatie en van de groei van zijn

3. Zie bijv. D. KIENAST, *Philipp II. von Makedonien und das Reich der Achaimeniden*, München, 1973. Reeds gedurende zijn jeugdjaren, lang vóór de verovering van Perzië en toen hij nog onder de leiding van Aristoteles stond, had Alexander een grote interesse getoond voor het Perzische Rijk. Cf. Plut. *Alex.* 5, 1-2.

4. De uitwerking van deze thematiek reserveren we voor een volgend artikel.

5. Zie bijv. ons artikel *Les cités phéniciennes dans l'empire d'Alexandre le Grand*, in *Proceedings of the Vth Int. Colloquium. Phoenicia and the East Mediterranean in the First Millennium B.C.*, Leuven 14-16, nov. 1985, ed. E. LIPINSKI, Leuven, 1987, pp. 287-309.

rijk⁶ zijn de objectieven gaan verschuiven. We kunnen grosso modo gewagen van vijf grote periodes.

In een eerste fase, vanaf de troonsbestijging tot de verovering van Klein-Azië in 334, stelde Alexander zich in op een voornamelijk Helleense context: hij hield vast aan de traditionele oppositie Grieken-Barbaren en aan de Griekse wraakoorlog tegen de Perzen⁷. Dit uit zich bijvoorbeeld in zijn bekommernis om de bevrijding van de Ionische *poleis*⁸ en in het feit dat hij na de slag bij de Granicus Perzische wapens als wijgeschenk naar Athene stuurt⁹. Ook tegenover niet-Grieken, zoals bijvoorbeeld Lydiërs en Cariërs, stelt Alexander zich op als bevrijder van het Perzische juk¹⁰, dus in oppositie met de Perzen. Bij dit alles is Alexander echter niet zonder meer de uitvoerder van de Griekse wraakverlangens: reeds van bij het begin van de expeditie beschouwde hij de veroverde gebieden als zijn persoonlijk bezit¹¹. Daarenboven heeft hij onmiddellijk het Perzische administratieve systeem overgenomen.

6. Voor een overzicht van Alexanders tochten kunnen we verwijzen naar I.N. KHLOPIN, *Die Chronologie und Dynamik des Feldzuges Alexanders des Grossen nach Mittelasien*, in *AncSoc* 11/12 (1980/81), pp. 151-172. Zie ook J. SEIBERT, *Die Eroberung des Perserreiches durch Alexander den Grossen auf kartographischer Grundlage (TAVO Beihefte, B 68)*, Wiesbaden, 1985; H.E. STIER, *Welteroberung und Weltfriede im Wirken Alexanders d. Gr. (Rheinisch-Westfälische Akademie der Wissenschaften, Vorträge G 187)*, Opladen, 1973, behandelt eveneens de verschillende stadia van Alexanders veroveringsbeleid, maar hij is ons inziens te zeer vooringenomen wat de „Weltfriede“ betreft en houdt onvoldoende rekening met de inbreng van de Achaemenidische monarchale traditie. Zie ook W.E. HIGGINS, *Aspects of Alexanders Imperial Administration: some Modern Methods and Views Reviewed*, in *Athenaeum* n.s. 58 (1980), pp. 129-152.

7. Arr. I 16,6 biedt een goed voorbeeld van Alexanders respect voor de officiële Griekse opinie: ὅσους αἰχμαλώτους ἔλαβε, τούτους ... ἀπέπεμψεν ἐργάζεσθαι, ὅτι παρὰ τὰ κοινῇ δόξαντα τοῖς Ἕλλησιν Ἕλληνας ὄντες ἐναντία τῇ Ἑλλάδι ὑπὲρ τῶν βαρβάρων ἐμάχοντο. Cf. H. BELLEN, *Die Raubgedanke in der griechisch-persischen Auseinandersetzung*, in *Chiron* 4 (1974), pp. 43-67.

8. Cf. Arr. I 18,2. Vgl. Diod. XVII 24, 1; Plut. Alex. 34, 1. Die vrijheidsverklaringen zijn ook epigrafisch betuigd, onder meer voor Priëne (*Inscripfen von Priene*, Nr. 1), Erythrai (*Erythrai I*, Nr. 31) en Kolophon (B.D. Meritt, *Inscriptions of Colophon*, in *AJPh* 56, 1935, pp. 359-372). Vgl. E. BADIEN, *Alexander the Great and the Greeks of Asia*, in *Studies pres. to V. Ehrenberg*, Oxford, 1966, pp. 37-69.

9. Arr. I 16, 7; Plut. Alex. 16, 18.

10. Lydië: Arr. I 17, 4; Caïa: Arr. I 23, 8. Zie ook F. SCHACHERMEYR, *Alexander und die unterworfenen Nationen*, in *Alexandre le Grand. Image et réalité (Entretiens sur l'Antiquité Classique 22)*, Genève-Vandoeuvres, 1975, pp. 55-56.

11. Diod. XVII 17, 2: παρὰ τῶν θεῶν ἀπεφαίνετο τὴν Ἀσίαν δεχέσθαι δωρίκτητον. Over de betekenis van δωρίκτητος χώρα als uitdrukking van privaatbezit en veroverde gebieden en het gebruik van die term, zie A. MEHL, *DOPIKTHIOS ΧΩΡΑ. Kritische Bemerkungen zum „Speerwerb“ in Politik und Völkerrecht der hellenistischen Epoche*, in *AncSoc* 11/12 (1980/81), pp. 173-212. Zie wat Alexander betreft F. SCHACHER MEYR, *art.cit.* (n. 10), p. 52 sqq., en A.J. HEISSERER, *A Reference to the Chora basilike of Alexander the Great (Plut., Phokion 18,5)*, in *Studies C.R. Trabman*, Chico, 1984, pp. 67-73. P. BRIANT, *Conquête territoriale et stratégie idéologique: Alexandre le Grand et l'idéologie monarchique achéménide*, in *Actes du Colloque sur l'idéologie monarchique dans l'Antiquité, Cracovie-Mogilany, 1977*, Warszawa-Krakow, 1980, pp. 37-83 and pp. 40-52 is eenzelfde mening toegedaan, maar hij beklemtoont tevens dat Alexander van bij het begin van de expeditie zou hebben ingezien dat hij het land niet enkel kon veroveren als persoonlijk bezit, maar dat hij moest „récuperer les bases idéologiques

Een tweede fase omspannt de periode waarin Alexander vanuit Klein-Azië de kern van het Perzisch rijk bereikte, van rond 333 tot 331. We zien de opvattingen van Alexander geleidelijk aan wegevoelen van het Griekse standpunt. Na de slag bij Issus had Parmenion te Damascus de hand gelegd op de tros van Darius. Onder de *spolia* bevonden zich ook de koningin-moeder, de koningin en enkele kinderen van Darius: Alexander behandelde hen zeer voorkomend en verleende hen de voorrechten die ze voorheen reeds hadden¹². Volgens Arrianus zou Alexander tot de vrouwen hebben gezegd dat ze van hem niets te vrezen hadden daar hij geen oorlog voerde uit ἔχθραν tegen Darius, maar dat zijn opzet was ὑπὲρ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἀσίας διαπεπολεμηθῆσθαι ἐννόμως¹³. De traditionele vete, de superioriteit van de Grieken — die een wettelijke confrontatie a priori uitsloot — en de wraakexpeditie waren hier duidelijk naar de achtergrond verschoven. Bij dit alles mogen we niet vergeten dat Alexander de koninklijke *insignia* van Darius had veroverd, namelijk zijn kleed en zijn wapens — strijdwagen, boog en schild¹⁴. Daarbij komt dan nog dat het dynastiek belang van de koningin-moeder Sisygambis en de koningin mede kan verklaren waarom Alexander eerstgenoemde aansprak als μήτηρ¹⁵. Beide elementen maken het mogelijk te stellen dat Alexander naar alle waarschijnlijkheid reeds stappen zette om zich in te schuiven in de dynastieke lijn van *HaXamanis* (= Achaemenes). Hij bleef echter vooralsnog ook de Griekse wraakoorlog in zijn vaandel voeren.

Hierin kwam verandering in de loop van de derde fase, van de slag bij Gaugamela in 331 tot aan de dood van Darius III in 330: de verschuiving die zich voorheen reeds aankondigde, kreeg haar volledig

du pouvoir imperial... par une action persuasive de nature idéologique" (p. 51). Dit veronderstelt uiteraard een veel grotere vertrouwdheid met de Achaemenidische ideologie, en dit reeds in 334.

12. Arr. II 12, 3-8; Diod. XVII 37,3; 38,3; Curt. III 19, 24-26; 12, 1-26; Plut. *Alex.* 21, 1-22.

13. Arr. II 12,5; vgl. Plut. *Alex.* 21,2. De term ἐννόμως kan bij Arr. II 12,5 een neutrale betekenis hebben als bepaling bij διαπεπολεμηθῆσθαι in de zin van „in een loyale strijd betwisten”. In een meer pregnante betekenis kan het echter ook verwijzen naar Alexanders aspiraties om de macht over het Perzische rijk op een legitieme manier over te nemen. Dit blijkt onder meer uit het antwoord van Alexander op Darius' eerste vredesvoorstel. De brief in kwestie neemt de Griekse propaganda weer op en was mogelijk eerder voor Hellas dan voor Darius bestemd. Maar zelfs in dat schrijven werpt Alexander zich op als verdediger van de Achaemenidische rechtsorde en haar legitiem koningschap. Arr. II 14,5: καὶ Ἀρσῆν ἀποκτείναντός... καὶ τὴν ἀρχὴν κατασχέντος οὐ δικαίως οὐδὲ κατὰ τὸν Περσῶν νόμον, ἄλλα ἀδικουόντος Πέρσας... Vgl. P. BRIANT, *art.cit.* (n. 11), pp. 61-64.

14. Arr. II 12,4; Diod. XVII 37, 3; Plut. *Alex.* 21, 1; Curt. III 11, 11: „*insignibus imperii*”.

15. Diod. XVII 37, 6. Vgl. Curt. III 12, 17. Is het toevallig dat deze informatie enkel voorkomt in de zgn. vulgaat-traditie, terwijl de meer officiële versies (want Griekser?) hierover zwijgen? Zie ook Arr. II 12, 6 en de commentaar van A.B. BOSWORTH, *A Historical Commentary on Arrian's History of Alexander. Vol. I. Commentary on Books I-III*, Oxford, 1980, pp. 220-227.

beslag. Alexander veroverde achtereenvolgens de vier belangrijkste steden van het rijk — Babylon, Susa, Persepolis en Ecbatana — en in Susa nam hij plaats op Darius' troon¹⁶. Na Gaugamela was hij geproclameerd als βασιλεύς τῆς Ἀσίας en handelde hij in die zin¹⁷, terwijl hij ondertussen de goede verstandhouding met Sisygambis bleef onderhouden¹⁸. Deze verschuiving naar het Achaemenidische koningschap toe bracht uiteraard een verdere verwijdering van het Griekse standpunt met zich mee. Het paleis van Persepolis werd wel verwoest¹⁹, een symbolische wraak voor de verwoesting van de Acropolis te Athene in 480, maar dit was dan ook de ultieme toegeving aan de Griekse „zaak”, een toegeving die Alexander herhaaldelijk heeft betreurd²⁰ en die heel wat kwaad bloed heeft gezet bij zijn Perzische onderdanen. Reeds enkele maanden voordien in Susa had hij de nodige voorbereidingen laten treffen om de Griekse hulp-troepen te kunnen repatriëren²¹; de kunstwerken die Xerxes uit Hellas had meegenomen werden ondanks de belofte van Alexander niet teruggestuurd²². Enige tijd later werden de bondgenoten dan

16. Diod. XVII 66, 3-7; Curt. Vb2, 13-16; Plut. *Alex.* 36, 1; Arr. III 16, 7. Cf. H.-W. RITTER, *Diadem und Königsheerrschaft. Untersuchungen zu Zeremonien und Rechtsgrundlagen des Herrschaftsantritts bei den Persern, bei Alexander dem Grossen und im Hellenismus (Vestigia 7)*, München-Berlin, 1965, pp. 25-27.

17. Plut. *Alex.* 34, 1: Βασιλεύς δὲ τῆς Ἀσίας Ἀλέξανδρος ἀνηγορευμένος ἔθνε τοῖς θεοῖς μεγαλοπρεπῶς καὶ τοῖς φίλοις ἔδωρετο πλοῦτους καὶ οἴκους καὶ ἡγεμονίας. Vgl. Arr. III 25,3 en *The Chronicle of the Temple of Athena at Lindus in Rhodes*, ed. comm. C. Blinkenberg, Chicago, 1980 (= Bonn, 1915), C. xxxviii. Voor de betekenis van de term Ἀσία, verwijzen we naar S.I. OOST, *The Alexanderhistorians and „Asia”*, in *Ancient Macedonian Studies in honor of C.E. Edson*, Thessaloniki, 1981, pp. 265-282, vnl. pp. 281-282. Wat de passage van Plutarchus betreft, is het opvallend dat Plutarchus daar onmiddellijk bij laat aansluiten dat Alexander een vrijheidsboodschap stuurde aan de Grieken; Plut. *Alex.* 34, 2-4. Het is wel tekenend dat de Grieken bedeed werden met intenties en slogans, maar dat hen de facto weinig vrijheid werd geschonken: we zien hier de laatste sporen van de Griekse propaganda.

18. Curt. V 2, 18-22; Diod. XVII 67, 1. Cf. supra n. 15.

19. Arr. III 18, 11; Plut. *Alex.* 38, 1; Curt. V 6, 19-20; Diod. XVII 82. De interpretatie van het gebeuren in Persepolis is betwist onder meer omdat het paleis in Persepolis een slecht wraakobject was ter vergelding van de acropolis te Athene en omdat de verwoesting van het paleis, een symbool van de Achaemenidische dynastie, Alexanders Perzische aspiraties in de weg kon komen te staan. Cf. E.N. BORZA, *Fire from Heaven: Alexander at Persepolis*, in *CPh* 67 (1972), pp. 233-245; J.M. BALCER, *Alexander's Burning of Persepolis*, in *Iranica Antiqua* 13 (1978), pp. 119-133; A.B. BOSWORTH, *o.c.* (n. 15), pp. 329-333. Zie tenslotte ook P. BRIANT, *art. cit.* (n. 11), pp. 64-83.

20. Bijv. Arr. VI 30, 1; Curt. V 7, 11.

21. Arr. III 16, 9-10; Curt. V 1, 43; Diod. XVII 64,5. Deze bronnen behandelen de benoeming van Menes; diens opdracht was in eerste instantie de beveiliging van de communicatielijnen met Macedonië en in tweede instantie het transport via die wegen van geld (van oost naar west) en soldaten (west naar oost). Uit Arr. IV 7, 2 mag blijken dan Menes' opdracht ook de repatriëring van de bondgenoten behelsde.

22. Arr. III 16,8 schrijft wel dat Alexander in 330 de beelden terugstuurde, maar verder in zijn relaas, VII 19,2, vermeldt hij nogmaals de teruggave van die beelden. Uiteindelijk bezorgde Seleucus I of Antiochus de kunstwerken in kwestie terug; cf. A.B. BOSWORTH, *o.c.* (n. 15), p. 317. Dit voorbeeld is op zich zeer evocatief: kon men zich immers een beter en tastbaarder Helleense revanche voorstellen dan de restitutie van de toenmalige oorlogsbuit?

effectief voor hun diensten bedankt. Ze werden terug Griekenlandwaarts gestuurd of bleven als huurlingen in dienst. De Griekse wraakexpeditie was definitief afgelopen : περι τῶν πεπραγμένων ἐπαινέσας ἀπέλυσε τῆς στρατείας²³. Hiermee was de „Duplizität der Kriegsziele“²⁴ opgeheven : de Grieken verdwenen van het toneel en Darius werd met koninklijke eer begraven ἐν ταῖς βασιλικαῖς θήκαις, καθάπερ οἱ ἄλλοι πρό Δαρείου βασιλεῖς²⁵.

Alexander begon dus aan de volgende — vierde — periode als Achaemenidisch vorst en als Macedonisch koning ; beide polen zullen voor een belangrijk deel de gebeurtenissen van de volgende jaren bepalen. Tijdens de winterrust in Hyrcania, 330/329, verschijnt Alexander voor het eerst ook in Grieks-Macedonisch milieu als Perzisch koning. De verschillende historiografen schilderen ons het beeld van een gedegenereerd vorst, gekleed in Darius' tuniek en met diens diadeem²⁶. Alexander paste dit aanvankelijk wel met mate toe, en hield zich de meeste tijd aan de Macedonische conventies, φοβούμενος τὸ προσκόπτειν τοῖς Μακεδόσι²⁷. Mettertijd heeft Alexander dan toch geprobeerd om bepaalde Achaemenidische gebruiken te veralgemenen. De beste exponent hiervan is de poging om de προσκύνησις in te voeren, de traditionele groet aan de Perzische koning en in Griekse ogen uitdrukking van slaafse onderworpenheid²⁸. Deze hervorming van het hofceremonieel was in feite de uitdrukking van een onder Achaemenidische invloed gewijzigde relatie tussen de koning en de Macedoniërs. Hieraan waren een aantal pogingen voorafgegaan om de macht van de Macedonische adel aan banden te leggen. Denken we maar aan de executie van Philotas en de moord op diens vader Parmenion, eens de oudste en invloedrijkste generaal van de jonge koning en boegbeeld van de traditionalistische Macedoniërs. Ook Alexander Lyncestes, Clitus en Hermolaus betaalden de nieuwe lijn

23. Diod. XVII 74,3(-5). Vgl. Curt. VI 2, 11(-17); Plut. *Alex.* 42, 5. Deze drie bronnen situeren het gebeuren te Hekatompylos, na de dood van Darius. Hun situering verdient de voorkeur op die van Arr. III 19,5 (enige weken eerder te Ecbatana, nog voor de dood van Darius).

24. U. WILCKEN, *Alexander der Grosse*, Leipzig, 1931, p. 177.

25. Arr. III 22,1. Cf. Diod. XVII 73,3; Just. XI 15,15. F. MILTNER, *Die staatsrechtliche Entwicklung des Alexanderreiches*, in *Klio* 26 (1933), pp. 39-55, vnl. p. 41 citeert nog een aantal andere aanwijzingen voor Alexanders optreden als „Rechtsnachfolger der Achämeniden“.

26. Zie bijvoorbeeld Curt. VI 6, 1-4: „in superbiam ac lasciviam vertit... Itaque purpureum diadema distinctum albo, quale Dareus habuerat, capiti circumdedit vestemque Persicam sumpsi, ne omen quidem veritus, quod a victoribus insignibus in devicti transiret habitum“. Vgl. Diod. XVII 77, 6-7; Plut. *Alex.* 45, 1-3; Just. XII 3, 8-9.

27. Diod. XVII 77, 7.

28. Curt. VIII 5, 16-24; Arr. IV 9, 9-12, 2; Plut. *Alex.* 54, 4-6; Arr. IV 12, 3-5. Een goed overzicht van het netelige probleem van de proskynese en de religieuze, institutionele en historiografische moeilijkheden i.v.m. Alexanders invoering ervan ontbreekt; cf. F. VERKINDEREN, *De nationaliteitspolitiek van Alexander de Grote*, Diss. Leuven, 1983, Vol. I, pp. 245-257.

van Alexander met hun leven²⁹. Desalniettemin diende Alexander zijn *proskynese* terug in te trekken³⁰.

De overname van de Achaemenidische monarchie kwam niet enkel tot uitdrukking in de kleding en het hofceremonieel van Alexander. De Achaemenidische traditie van „Weltherrschaft”, van een imperium dat pas af is als het de Ὠκεανός als grens heeft³¹, was naar alle waarschijnlijkheid één van de drijfveren voor Alexanders doorstoten naar het Oosten en de Oceaan. In de redevoering van Alexander tot het rebellerende leger aan de Hyphasis komt de Ὠκεανός als grens duidelijk naar voor³². Ofschoon Alexander ook op dit gebied moest zwichten voor de Macedonische bezwaren, bleef de idee hem bezighouden. Dit mag blijken uit de verkenningstochten omheen Arabië, in de Kaspische Zee en misschien zelfs omheen Europa³³. De Arabische expeditie stond op het getouw ten tijde van Alexanders dood in juni 323³⁴ en in de befaamde *hypomnemata* was voorzien in de verovering van de rest van de Middellandse Zee, tot aan de Atlantische Oceaan³⁵. Al deze plannen kaderen in het

29. Cf. W. HECKEL, *The Conspiracy against Philotas*, in *Phoenix* 31 (1977), pp. 9-21; Z. RUBINSOHN, *The „Philotas-Affair” A Reconsideration*, in *Ancient Macedonia II*, Thessaloniki, 1977, pp. 409-420; Elisabeth D. CARNEY, *Alexander the Lyncestian: The Disloyal Opposition*, in *GR&BS* 21 (1980), pp. 23-33; ead., *The Death of Clitus*, in *GR&BS* 22 (1981), pp. 149-160.

30. Arr. IV 11, 1-12, 1; Curt. VIII 5, 14-21; Just. XII 7, 3; Plut. *Alex.* 54, 2.

31. Cf. F. MILTNER, *Der Okeanos in der persischen Weltreichsidee*, in *Saeculum* 3 (1952), pp. 522-533; A.S. SOFMAN, *The Idea of World Domination in Alexander of Macedon's Plan of Conquest*, in *Vestnik Drevnej Istorii* 110 (1969), pp. 96-112; H.E. STIER, o.c. (n. 6), pp. 34-37 besteedt aan dit aspect onvoldoende aandacht. Zie echter ook R. ANDREOTTI, *Die Weltmonarchie Alexanders des Grossen in Ueberlieferung und geschichtlicher Wirklichkeit*, in *Saeculum* 8 (1957), pp. 120-166 (o.m. pp. 152-153).

32. Arr. V 26, 2: ... Λιβύη πᾶσα ἡμετέρα γίνεται, καὶ ἡ Ἀσία δὴ οὕτω πᾶσα, καὶ ὄροι τῆ ταύτης ἀρχῆς οὐσπερ καὶ τῆς γῆς ὄρους ὁ θεός ἐποίησε. Vgl. Curt. IX 2, 12-34; Diod. XVII 94,5. Diodorus noemt deze rede een λόγον πεφροντισμένον. P. GOUKOWSKY, *Diodore de Sicile. Bibliothèque Historique, Livre XVII (C.U.F.)*, Paris, 1976, n. ad l.c., heeft het over „discours apocryphes”. Ondanks het feit dat de redevoeringen fel bewerkt zijn door de auteurs in kwestie, kan ons inziens de basisidee van de oceaan-grens moeilijk worden ontkend. Diezelfde idee komt immers terug — en nu bevestigd door meerdere bronnen — wanneer Alexander aan de Indusmonding dan toch de oceaan bereikt en er offert. Cf. Arr. VI 19, 3-4; Curt. IX 10, 27; Diod. XVII 102,1; 104,1; Plut. *Alex.* 66,1; zie V. EHRENBERG, *Die Opfer Alexanders an der Indusmündung*, in *Festschrift M. Winternitz*, Leipzig, 1933, pp. 287-297.

33. Verkenningstochten rond Arabia (Arr. VII 20, 7-8) o.l.v. Archias, Androstenes en Hieron van Soli; in de Kaspische Zee (Arr. VII 10, 1-4) o.l.v. Heraclides. Volgens een aantal moderne auteurs zou ook Pytheas van Marseille, die in 324-323 een verkenningstocht maakte langs de oceaankust van Europa (Strabo II 4, 1), in opdracht van Alexander hebben gewerkt. Cf. R. DION, *Aspects politiques de la géographie ancienne*, Paris, 1977, p. 175; C.F.C. HAWKES, *Pytheas and the Greek Explorers (The Eight J.L. Myres Memorial Lecture)*, Oxford, 1975, pp. 39-45.

34. Arr. VII 19, 3-6.

35. Diod. XVIII 4,4. Er bestaan heel wat problemen rond dit „testament” van Alexander, maar sedert de publicatie van F. SCHACHERMEYR, in *JOeAI* 41 (1954), pp. 118-140 wordt de authenticiteit ervan toch aanvaard, ofschoon over de interpretatie en de context nog heel wat discussie blijft bestaan. Wat dit punt betreft kunnen we de informatie van de hypomnemata aannemen, vermits Curt. X 1, 17-19 en Plut. *Alex.* 60, 1 aanwijzingen in eenzelfde richting geven.

opzet zoals dit was uiteengezet aan de Hyphasis en het globale concept zowel als de specifieke veroveringswegen hebben Achaemenidische voorlopers³⁶.

De Achaemenidische inspiratie heeft mogelijk ook meegespeeld bij de tocht doorheen de Godrosische woestijn. De moeilijkheden van Semiramis en Cyrus in diezelfde woestijn schijnen Alexander ertoe aangezet te hebben het exploot over te doen³⁷.

Voor de fase die volgde op de tocht doorheen Gedrosia, van 325 tot 323, kan men spreken van een consolidatieperiode³⁸. Nu de militaire dwangmatigheden tot een minimum waren herleid, kon Alexander zich wijden aan een meer definitieve organisatie van zijn imperium.

Gedurende Alexanders verblijf in Mesopotamië vinden we een toenemend aantal uitingen van zijn Achaemenidisch koningschap, wat min of meer te verwachten was gezien de context waarin hij evolueerde. De reusachtige staatsietent met haar duizenden soldaten was overduidelijk on-Grieks³⁹. Een aantal *ominamortis* en andere getuigenissen maakten in werkelijkheid misschien eerder deel uit van het Mesopotamische koningsceremonieel⁴⁰. De ontvangst van gezantschappen uit meerdere landen tegelijkertijd verwijst mogelijk ook naar het Perzische Nieuwjaarsfeest, met zijn „procession of soldiers, courtiers, and subject peoples to greet their lord at the New Year's Feast”⁴¹. In 324 heeft Alexander zich trouwens ook verder ingehuwelijkt in de Achaemenidische dynastie door volgens Perzische ritus⁴² in het huwelijk te treden met Statira, de dochter van Darius III, én met Parysatis, de jongste dochter van Artaxerxes III⁴³; dit was de meest duidelijke stap om zich in te schuiven in de dynastie.

36. Cf. F. MILTNER, *art. cit.* (n. 31). Vgl. F. VERKINDEREN, *o.c.* (n. 28), pp. 456-465.

37. Arr. VI 24, 2-3; Strabo XV 1,5 (c 686). Cf. H. STRASBURGER, *Alexanders Zug durch die Gedrosische Wüste*, in *Hermes* 80 (1952), pp. 478-486; S.T. HUTZEL, *From Gadorosia to Babylon. Commentary on Arrian's Anabasis* 6.22-7.30, Diss. Bloomington, 1974, pp. 78-105 (vooral pp. 86-87). Voor Alexanders bewondering van Cyrus en Semiramis, zie Curt. VI 6,20; IX 6,23.

38. Cf. A. JAEHNE, *Alexander der Grosse. Persönlichkeit-Politik-Ökonomie*, in *Jahrbuch für Wirtschaftsgeschichte* 1978, I, pp. 245-264, p. 259.

39. Phylarchus, *FGrHist* 81, F41. De concentrische opstelling rondom Alexander kan een verwijzing inhouden naar het concentrische wereldbeeld van de Achaemeniden. Ook de mogelijkheid van een mobiel *apadāna* naar Perzisch model, moet in overweging worden genomen. Vgl. Diod. XIX 22; Plut. *Eumen.* 14, 5-6.

40. E.g. K.A.D. SMELIK, *The „Omina Mortis” in the Histories of Alexander the Great*, in *Talanta* 11 (1978/1979), pp. 92-111.

41. A.T. Olmstead, *History of the Persian Empire*, Chicago-London, 1948, p. 275. Vgl. W. HINZ, *Altiranische Funde und Forschungen*, Berlin, 1969, pp. 101-102. Zie ook P. GOUKOWSKY, *Essai sur les origines du mythe d'Alexandre (336-270 av. J.-C.)*, I. *Les origines politiques*, Nancy, 1978, pp. 185-186.

42. Arr. VII 6,2. Cf. O. BUCCI, *Quaedam notanda circa matrimonii Iranici naturam*, in *Periodica de re Mor., Canon., Liturg.* 62 (1974), pp. 447-452.

43. Arr. VII 4,4; Diod. XVII 107, 6; Plut. *Alex.* 70,3; Curt. X 3, 12; Just. XII 10,9.

Als zogenaamde adoptiefzoon van de koninginmoeder Sisygambis, sloot hij immers, zoals het een Grootkoning betaamde, een officiële „Geschwisterehe” af⁴⁴.

Daarnaast heeft Alexander bij diezelfde gelegenheid 90 leden van de ἑταῖροι uitgehuwelijkt aan dames uit de Iraanse aristocratie, en tevens 9000 van zijn landgenoten aangespoord dit voorbeeld te volgen⁴⁵. Waar in de vorige fase de Achaemenidische monarchie en haar machtsbasis en haar Macedonische tegenhanger over het algemeen nog naast en vaak tegenover elkaar stonden, worden ze nu dichter bijeen gebracht⁴⁶. Alexander was er blijkbaar mee begaan de dichotomie in zijn rijk op te heffen: „*Asiae et Europae unum atque idem regnum est, eiusdem iuris esse debent qui sub eodem rege victuri sunt*”⁴⁷. Tijdens het verzoeningsbanket na de munitrij in Opis — deze was ontstaan uit het ongenoegen van de Macedoniërs met de nieuwe gang van zaken — spreekt Alexander de wens uit dat er een ὁμόνοιάν τε καὶ κοινωσίαν τῆς ἀρχῆς Μακεδόσι καὶ Πέρσαις zou bestaan⁴⁸. Bij het interpreteren van deze begrippen is echter de nodige voorzichtigheid geboden want er dient rekening gehouden met een zekere vervorming van de feiten onder invloed van rhetorische constructies⁴⁹ en van situaties uit het *Imperium Romanum*⁵⁰. Daarenboven mogen we ook niet voorbijgaan aan het feit dat de Macedoniërs de belangrijkste component van Alexanders machtsbasis bleven vormen⁵¹. We kunnen dus moeilijk spreken van een volledige en

44. Cf. W. HINZ, *Darius und die Perser. Eine Kulturgeschichte der Achämeniden*, II, Baden-Baden, 1979, p. 124.

45. Hetairoi: Arr. VII 4,4-6; Diod. XVII 107, 6; Curt. X 3, 12; Plut. *Alex.* 70; Ael. *V.H.* VIII 7; Athen. *Deipn.* XII (538b-539a); Plut. *Mor.* 329e. Soldaten: Plut. *Alex. l.c.*: Arr. VII 4, 8 (in feite ging het hier mogelijk eerder om de regularisatie van bestaande concubinaten dan om nieuwe huwelijken).

46. Cf. F. HAMPL, *Alexander der Grosse*, Berlin-Frankfurt, 1965², P. 67, schrijft dat het de bedoeling was „die Kluft zwischen den Makedonen und Griechen seiner Umgebung einerseits und den persischen Grossen andererseits zu überbrücken”. L. MOOREN, *Macht und Nationalität*, in *Das ptolemäische Aegypten. Akten des internationalen Symposions... 1976 in Berlin*, edd. M. Mähler - V. Strocka, Mainz, 1978, p. 54, heeft het terecht over een „Annäherungspolitik” beperkt tot Macedoniërs en Iraniërs; F. Hampl betreft er ten onrechte ook de Grieken bij.

47. Curt. X 3, 13-14.

48. Arr. VII 11, 9.

49. Zie bijv. F. WUEST, *Die Rede Alexanders des Grossen in Opis, Arrian VII 9-10*, in *Historia* 2 (1953/54), pp. 177-188; id., *Die Meuterei von Opis (Arrian VII, 8; 11, 1-7)*, *ibid.*, pp. 424-425.

50. Cf. P. VIDAL-NAQUET, *Flavius Arrien entre deux mondes*, in P. SAVINEL (trad.) *Arrien. Histoire d'Alexandre*, Paris, 1984, pp. 309-394. De bemerkingen die P. Vidal-Naquet aan Arrianus wijdt, gaan *mutatis mutandis* op voor een groot deel van de Alexanderhistoriografie, zoals de auteur trouwens zelf aantoonde.

51. Er was bijvoorbeeld enkel sprake van Macedonisch-Iranische huwelijken en niet omgekeerd. Bij het verzoeningsbanket te Opis was veel aandacht besteed aan de dispositie van de genodigden: καθήμενων, ἀμφ' αὐτὸν μὲν Μακεδόνων, ἐν δὲ τῷ ἐφεξῆς τούτων Περσῶν, ἐπὶ δὲ τούτοις τῶν ἄλλων ἔθνῶν... (Arr. VII 11, 8); de voorrang van de Macedoniërs wordt hier duidelijk tot uiting gebracht. Ook bij de legerhervormingen bleven de Macedonische structuren predominant; cf. *infra*.

veralgemeende versmelting⁵². We mogen echter wel geredelijk aannemen dat Alexander de Macedonische en Iraanse adel heeft willen verbinden in een meer uniforme, maar toch hiërarchisch gestructureerde nobiliteit.

De bestaande gemeenschappelijke belangen van beide groepen⁵³ hebben deze ingreep ter versteviging van de cohesie van het imperium uiteraard vergemakkelijkt. Bij dit alles mogen we ook niet uit het oog verliezen dat de vorming van een nieuwe adel aan Alexander tevens de mogelijkheid bood zijn monarchale positie te versterken (*sub eodem rege victuri sunt...*).

2. Instellingen en leger

Wat het bestuurlijk apparaat van Alexanders provincies betreft, kunnen we stellen dat van in het begin het Achaemenidisch satriestelsel werd overgenomen, met zijn satraap en zijn phourarch die elkaar wederzijds moesten (of konden) controleren⁵⁴. Alexander heeft meestal wel gezorgd voor een vermindering van de satrapale macht, door de afsplitsing van bepaalde, voornamelijk fiscale bevoegdheden⁵⁵, door de reductie van de satrapale legers, en door een beperking van de administratieve territoria. Dat neemt niet weg dat

52. In tegenstelling tot de meer voorzichtige en neutrale formuleringen (zie n. 46; vgl. bijv. R. LANE FOX, *The Search for Alexander*, London, 1980, p. 368: „a symbol that Iranian families, in future, could share in the highest court circles”), heeft men bij herhaling heel wat grootser intenties aan Alexander toegekend. We vernoemen er enkele. F. SCHACHERMEYER, *Alexander der Grosse. Das Problem seiner Persönlichkeit und seines Wirkens* (OAW, *Philos.-hist. Klasse, Sitzungsberichte* 285), Wien, 1973, p. 483, stelt dat Alexander een echte „Verschmelzung” beoogde, onder meer door de „makedonisch-iranische Adelsheiraten”. H. BERVE, *Die Verschmelzungspolitik Alexanders des Grossen*, in *Klio* 31 (1938), pp. 135-168, ging nog verder en poneerde de stelling van de creatie van een „Mischrasse” van Macedoniërs en Iraniërs (waarvan hij tevens de notie van een Aisch rassenbewustzijn vastknoopte). W. W. TARN, *Alexander the Great and the Unity of Mankind*, London, 1933, had het over een verzoening en versmelting die gans de mensheid zou omvatten. Tegenover deze al te verregaande interpretaties staat dan bijvoorbeeld de stelling van A. B. BOSWORTH, *Alexander and the Iranians*, in *JHS* 100 (1980), pp. 1-21, die elke toenadering minimaliseert (p. 12: „an integration of sorts, but it's effect was to mark out Alexander's Macedonian Companions as the new rulers of the Persian Empire”). De waarheid dient naar alle waarschijnlijkheid ergens in het midden gezocht te worden. Voor een kort overzicht van de problematiek, zie J. SEIBERT, *Alexander der Grosse* (*Erträge der Forschung* 10), Darmstadt, 1972, pp. 186-192.

53. Dit aspect wordt in de marxistisch-leninistische geschiedschrijving (te) sterk beklemtoond; zie bijv. A. JAEHNE, *art. cit.* (n. 38), pp. 258-259.

54. Cf. Xen. *Oecon.* IV 5-11. De *Xšaça-pavan* had de militaire, financiële, juridische en civiele macht in de satrapie; de phourarch daarentegen commandeerde de citadel met haar garnizoen en veelal ook paleis en schatkamer, en kon zodoende de satraap controleren. Cf. G. WIDENGREN, *Recherches sur le féodalisme iranien*, in *Orientalia Suecana* 5 (1966), pp. 157-160. Vgl. M. N. WEISKOPF, *Achaemenid Systems of Governing in Anatolia*, Diss. Berkeley, 1982, pp. 1-81 en pp. 46-49: „checks and balances”.

55. Cf. Arr. I 17.7. Vgl. G. WIRTH, *Die συντάξεις von Kleinasien 334 v. Chr.*, in *Chiron* 2 (1972), pp. 91-98. De volledige financiële structuur van Alexanders rijk blijft duister.

Alexander lokale situaties in zijn voordeel wist te benutten⁵⁶, zoals bv. in Caria met Ada of in Babylonië met de inschakeling van Mazaeus en het behoud van Tiridates als *gazophylax*. De geleidelijke verschuiving naar de Achaemenidische monarchie vertaalde zich op het niveau van het satrapaal bestuur voornamelijk in de toenemende incorporatie van Perzische ambtenaren⁵⁷. Maar het beleid dat tijdens de vierde fase voor een groot deel was afgestemd op Alexanders opvolging van de Achaemeniden, bracht ook een verandering in de satrapale administratie met zich mee. Alexander benoemde Iraanse satrapen, in hun eigen machtsgebied en met behoud van hun eigen legers, zonder noemenswaardige controles. De opstanden van Satibarzanes in Aria⁵⁸ hebben hem echter vlug weer van richting doen veranderen en naderhand vinden we een tamelijk vast stramien voor het provinciaal bestuur: een satraap, een sterk Macedonisch bezettingsleger en (relatief veel) stedenstichtingen⁵⁹. Bij de keuze van de satraap was niet zozeer de nationaliteit als wel de competentie en de loyaleit het voornaamste criterium⁶⁰. Dit vormde ook de basis voor de reorganisatie van het satrapaal bestuur in 325: een groot aantal, voornamelijk Iraanse, satrapen werden uit hun functies ontzet en vervangen⁶¹. Ofschoon het Iraans verzet één van de redenen was voor de zuivering getuigt deze toch niet van een nieuwe toenadering tot de Macedoniërs. Er werden immers ook Macedoniërs veroordeeld⁶² en een aantal van de nieuw benoemden was van Iraanse origine. We

56. Cf. E. BADIAN, *The Administration of the Empire*, in *G&R* 12, N.S. (1965), pp. 166-182, vnl. pp. 170-171.

57. Zie H. BERVE, *Das Alexanderreich auf prosopographischer Grundlage*, I, München, 1926, ad p. 276. Dit is mogelijk ook het geval met de boven reeds vermelde benoeming van Tiridates (Curt. V 6,11). Het is echter moeilijk in te schatten wat Alexander juist op het oog had. De uitdrukking van Curtius — „*servatus est honos, quem apud Dareum habuerat*” — kan een louter sociale betekenis hebben zonder institutionele implicaties. Het is echter ook mogelijk dat hij een functie behield op satrapaal of imperiaal niveau.

58. I.v.m. Satibarzanes' benoeming, zie Arr. III 25, 2; Curt. VI 6, 13; Diod. XVII 78, 1. Hij werd gecontroleerd door 40 *hippakontistai* (Arr. l.c.) — mogelijk zelf Perzen —, wat uiteraard veel te weinig was; cf. P.A. BRUNT, *Arrian Anabasis I (I-IV)* (Loeb), London-Cambridge, 1976, p. 527. A.B. BOSWORTH, o.c. (n. 15), ad III 25, 2 corrigeert de tekst omdat hij een sterker bezettingsleger verwacht; tot nadere bevestiging is er echter geen enkele afdoende reden om die conjectuur te aanvaarden. Wat de opstanden van Satibarzanes aangaat, cf. Arr. III 25,5; Curt. VI 6, 21-34; Diod. XVII 78, 1-4; Arr. III 28, 2; Curt. VII 3, 2; 4, 32-38.

59. Cf. A.S. SOFMAN, *L'activité urbanistique d'Alexandre le Grand*, in *Klio* 57 (1975), pp. 123-145 (Russisch). Voor een overzicht van de bezettingslegers en garnizoenen kunnen we verwijzen naar P.A. BRUNT, o.c. (n. 58), p. 527 en C.G. THOMAS, *Alexander's Garrisons. A Clue to his Administrative Plans?*, in *Antichon* 8 (1974), pp. 11-20.

60. Eratosthenes, apud Strabo I 4, 9 (C 66).

61. In dit verband wordt soms — onterecht — gesproken van een „reign of terror” (zo bijv. E. BADIAN, in *JHS* 81, 1961, pp. 16-25), waarmee Alexander niet enkel zou hebben gereageerd op Iraans verzet maar eveneens op een Macedonische samenzwering.

62. Bijv. Cleander, Sitalces, Heracon en Agathon in Media (Arr. VI 27, 3-5; Curt. X 1, 1-7).

dienen deze maatregelen veeleer te zien binnen het kader van de politiek ter reorganisatie van het imperium, waarbij de tegenstellingen tussen beide pijlers van Alexanders macht in de mate van het mogelijke ook in het bestuur dienden plaats te maken voor samenwerking (ὁμόνοιαν τε καὶ κοινωνίαν τῆς ἀρχῆς) in efficiënt⁶³ en rechtvaardig⁶⁴ bestuur.

Op institutioneel gebied hebben we naast of boven het satrapale bestuur de centrale overheid, met enerzijds een aantal supraprovinciale ambten en anderzijds de specifieke hof functies.

De hogere financiële administratie was voor zover we dat kunnen nagaan voornamelijk in Macedonische handen; denken we bijvoorbeeld maar aan Coiranus, Philoxenus en Harpalus. We hebben er het gissen naar wat er precies is gebeurd met de Achaemenidische fiscale structuren. Alexander is waarschijnlijk de schathuizen van zijn voorgangers blijven gebruiken, maar slechts in het geval van Tiridates vermelden onze bronnen dat ook het beheer ervan door een Iraniër werd waargenomen.

Alexander beschikte tevens over *hyparchen*, personen die eenmalige, soms zelfs zeer ruime opdrachten kregen, opdrachten die buiten de geëigende administratieve structuren stonden en vaak meerdere satrapieën bestreken⁶⁵. Macedoniërs schijnen ook daar de dienst te hebben uitgemaakt.

In Alexanders onmiddellijke omgeving werden een aantal typisch Achaemenidische functies overgenomen. Op lager niveau treffen we Perzische *ῥαβδοῦχοι* aan⁶⁶. Deze ambtenaren waren onontbeerlijk voor het functioneren van het Achaemenidisch hof. Ze regelden het hofceremonieel en zagen toe op de hofetiquette en werden in die functies op heel wat reliëfs afgebeeld. Hun overname door Alexander bevestigt uiteraard Alexanders optreden als Grootkoning, en dit met inbegrip van alle voorschriften. De opmerking van Clitus: ἐπιθεῖν Μηδικοῖς ῥαβδοῖς ξαινομένους (sc. Μακεδόνας) καὶ Περσῶν δεομένους ἵνα βασιλεῖ προσελθῶμεν⁶⁷, levert nog bijkomende informatie. W. Hinz heeft er de aandacht op gevestigd dat de twee hier vermelde groepen verwijzen naar onderverdelingen binnen de *ῥαβδοῦχοι*, enerzijds de Medische tapijtdragers met zweep en anderzijds de Perzische portiers⁶⁸. De ethnische differentiatie van de verschillende korpsen was

63. Zie bijv. Plut. *Alex.* 68, 6-7.

64. Vg. Arr. VI 27,5; Diod. XVII 106, 2.

65. Cf. J.-M. BERTRAND, *Sur les hyparques de l'empire d'Alexandre*, in *Mélanges d'histoire ancienne offerts à W. Seston* (Publ. de la Sorbonne, Sér. Etudes 9), Paris, 1974, pp. 24-34. We mogen hierbij echter niet uit het oog verliezen dat de verwarring in onze bronnen tussen satraap en hyparch de definitie en analyse van de functie bemoeilijkt.

66. Plut. *Alex.* 71, 4. Vgl. *ibid.* 51,2.

67. Plut. *Alex.* 51, 2.

68. Cf. W. HINZ, *o.c.* (n. 41), p. 67.

van groot belang bij de Achaemeniden, getuige waarvan de rigoureuze en consequente weergave op de reliëfs⁶⁹. Blijkbaar heeft Alexander het ethnisch evenwicht dat bestond binnen de structuren van het koninklijk hof begrepen of op zijn minst toch gerespecteerd. Dit kleine detail illustreert passend Alexanders houding ten overstaan van het erfgoed van zijn Achaemenidische voorgangers.

Op een hoger niveau heeft hij twee belangrijke functies uit het hof-ceremonieel van de Grootkoning geaccapareerd. Chares van Mytilene was vanaf 330 εἰσαγγελεύς van de koning, een functie die duidelijk van groot belang was onder de Achaemeniden⁷⁰. De functie van *hazarapatiš* (= chiliarch) was in de vierde eeuw een soort vice-koningschap⁷¹. Hephaestion's rol in de *proskynesis*-affaire, zijn Perzische kledij, zijn chiliarchie en de nationale rouw volgens Achaemenidisch model bij zijn dood, zijn evenzovele aanduidingen die er op wijzen dat hij Alexanders *hazarapatiš* was. Het mag wel tekenend genoemd worden dat beide voorname functies door niet-Iraniërs werden bekleed, ofschoon wel uitdrukkelijk wordt vermeld dat beiden openstonden voor Perzische geplogenheden.

Tenslotte waren er nog een aantal Achaemenidische instellingen die een Macedonische tegenhanger hadden: de stap van de Achaemenidische *hdbryn* (* *gadabāra*)⁷² naar de ἑταῖροι en de φίλοι van de Macedonische koning was niet groot, evenmin als van de Perzische lijfwachten naar de Macedonische σωματοφύλακες. Het parallel karakter van die instellingen kon versmelting van beide korpsen of in elk geval de vermenging vergemakkelijken. Desondanks schijnt Alexander op dit punt eerder terughoudend geweest te zijn: bij de σωματοφύλακες kwamen geen Imaniërs voor, en bij de ἑταῖροι bleven ze weinig talrijk. Moeten we daaruit opmaken dat het Macedonische en het Achaemenidische hof op het hoogste niveau (vooralnog?) toch nog gescheiden bleven⁷³?

In de militaire sector, kunnen we grosso modo eenzelfde ontwikkeling zien.

Tot de dood van Darius heeft Alexander in feite weinig aan zijn leger veranderd; dat was ook niet nodig vermits hij beschikte over

69. Cf. W. HINZ, *l.c.*. Er bestaat echter heel wat discussie over de vraag of dit ethnisch onderscheid nog wel relevant was en niet was verworpen tot een iconografisch cliché op de reliëfs (en tot een uniform in het dagelijks leven).

70. Plut. *Alex.* 54, 1. Voor het belang van die functie, zie Diod. XVII 47, 3: 'Ἀρισταζάνων οὗτος δ' ἦν εἰσαγγελεύς τοῦ βασιλέως καὶ πιστότατος τῶν φίλων μετὰ βασιλέων. Vgl. Hdt. III 84. Mogelijk gaat achter de titel van Eumenes ἀρχιγραμματεὺς (Arr. V 24, 6) ook een Achaemenidische functie schuil. Cf. H. BERVE, *o.c.* (n. 57), II, p. 156.

71. Cf. R.N. FRYE, *The History of Ancient Iran (Handbuch der Altertumswissenschaft III. 7)*, München, 1983, p. 88.

72. Daniël 3, 24. Cf. R.N. FRYE, *l.c.*. Vgl. Diod. XVII 47, 3, geciteerd n. 70.

73. Zie H. BERVE, *o.c.* (n. 57), I, pp. 25-37, voor een overzicht van de samenstelling van die groepen. Welke richting Alexander uit wilde, is echter verre van duidelijk. Vgl. bijvoorbeeld de visie van H. BERVE, *art. cit.* (n. 52) met A.B. BOSWORTH, *art. cit.* (n. 52).

een superieur landleger. De incorporatie van de Phenicische vloot in zijn oorlogsmachine ligt zo voor de hand dat daar hoegenaamd geen conclusies kunnen aan verbonden worden.

Rond 331 in Susa heeft Alexander echter in zijn landleger een eerste structurele hervorming doorgevoerd, namelijk bij de *hypaspisten* en de *pezhetairoi*⁷⁴. Het doorbreken van de territoriale banden van het Macedonische leger kadert in het streven van Alexander om zijn monarchale positie te versterken⁷⁵, en dit ten koste van de (oude) Macedonische adel. We hebben boven reeds gewezen op de invloed van de Achaemenidische monarchie op Alexanders concept van het koningschap. Het Achaemenidische erfgoed kan echter ook meer rechtsstreeks deze innovatie hebben geïnspireerd. De nieuwe indeling in duizendtallen in plaats van 1500-tallen kan reeds een verwijzing inhouden naar het leger van de Grootkoning met zijn *chiliarchieën*⁷⁶.

Na Darius' dood en het ontslag van de Griekse troepen — *i.e.* de vierde fase — krijgen we ook in de militaire sfeer te maken met een periode van vertrouwen in de Iraanse onderdanen. Dit komt voornamelijk tot uiting in het behoud van de Iraanse satrapale troepen; dit experiment was echter — zoals boven reeds gesteld — van korte duur. De *ἵππακοντισταί*, naar alle waarschijnlijkheid Iraanse cavaleristen⁷⁷, werden door Alexander overgenomen, niet enkel uit respect voor de kwaliteiten van de Iraanse ruitertij, maar mogelijk ook in het kader van de pogingen om de macht van de Macedonische adel aan banden te leggen. Deze en andere afdelingen — die nationaal gedefinieerd waren, zoals de *ἵπποτόξοι* van de Dahae — maakten echter geen deel uit van de Macedonische legerstructuur en vormden onafhankelijke eenheden⁷⁸ of bleven in de sfeer van het hof, zoals de duizend *doruphoroi*⁷⁹.

74. Arr. III 16. 11; Curt. V 2, 6. Voor een overzicht van Alexanders leger en hervormingen, zie R.D. MILNS, *The Army of Alexander the Great*, in *Alexandre le Grand. Image et réalité (Entretiens sur l'antiquité classique 22)*, Genève-Vandoeuvres, 1976, pp. 87-136; A.S. SOFMAN, *The Army and Military Reforms of Alexander the Great*, in *Vestnik Drevnej Istorii* 119 (1972), pp. 171-186.

75. Cf. Diod. XVII 65, 4: *πᾶσαν τὴν στρατίαν εὐνοία τε πρὸς τὸν ἡγούμενον διαφέρουσιν.*

76. Cf. R.D. MILNS, *The Hypaspists of Alexander III - Some Problems*, in *Historia* 20 (1971), pp. 186-195, vnl. pp. 191-194; P. GOUKOWSKY, *o.c.* (n. 41), p. 29.

77. Cf. Arr. III 24, 1, *ἵππακοντισταί* reeds betuigd voor 330. Voor wat het Iraans karakter van de eenheid aangaat, zie P.A. BRUNT, *Alexander's Macedonian Cavalry*, in *JHS* 83 (1963), pp. 27-46, vnl. p. 42; en G.T. GRIFFITH, *A Note on the Hippiarchies of Alexander*, in *JHS* 83 (1963), pp. 68-74, vnl. p. 70; A.B. BOSWORTH, *art. cit.* (n. 52), p. 14 is echter een andere mening toegedaan.

78. Cf. A.B. BOSWORTH, *art. cit.* (n. 52), p. 15. Vgl. P.A. BRUNT, *art. cit.* (n. 77), p. 45: „There is no evidence that as yet the Oriental cavalry... formed part of the hipparchies (of his Macedonian cavalry)”. G.T. GRIFFITH, *art. cit.* (n. 77), p. 74 schrijft echter dat de oosterlingen wel deel uitmaakten van de Macedonische hipparchieën: „Even serving as they did in their separate ilai, belonging to the same hipparchy brought Macedonians and Iranians together in a limited form of association”.

79. Diod. XVII 77,4; Curt. VI 2, 9.

In de oostelijke satrapieën dient ook de origine gesitueerd van een korps van dertigduizend jongelui, voornamelijk Perzen, die op Macedonische wijze werden opgeleid. Alexander schouwde hen voor het eerst in Susa in 324⁸⁰. Diodorus schrijft in verband met dit korps dat het bedoeld was als ἀντίταγμα voor het Macedonisch leger⁸¹, ofschon dit niet de eerste reden voor hun bestaan zal geweest zijn⁸².

Arrianus vermeldt dat in de loop van 324 Iraanse cavaleristen werden ingedeeld bij de *hetairoi*-ruiterij en dat er een speciaal vijfde cavalerie-regiment werd gevormd. Dat bestond voor een groot deel uit Iraanse aristocraten en werd aangevoerd door de Bactriër Hystaspes. Daarenboven werden zij uitgerust met Macedonische speeren in plaats van met hun eigen lansen⁸³. Deze maatregelen, samen met onder meer het ontslag van een groot deel van de oudere Macedonische soldaten, dreef de antithese Macedoniërs-Perzen op de spits en leidde tot de munitie van Opis. Alexander speelde in op het paroxisme in de verhoudingen door een beroep te doen op de Perzen om de Macedonische munitie te breken⁸⁴. Maar nadat zijn landgenoten waren bezweken voor Alexanders argumenten, heeft de koning wel gepoogd de kloof te dichten en de geslagen wonden te balsemen — denken we maar aan de „programmaverklaring”: ὁμόνοιόν τε καὶ κοινωνίαν τῆς ἀρχῆς —, aangezien hij op dat ogenblik beide partijen nodig had en wenste te betrekken bij de uitbouw van het rijk. Een concrete uitdrukking daarvan vinden we in de legerhervormingen op het einde van Alexanders leven. Bij de *pezhetairoi* werd de δεκάς uitgebreid tot zestien man, met vier Macedoniërs en twaalf Perzen. De bewapening van beide groepen was complementair (Macedonische wapens voor de Macedoniërs en Perzische bogen en slingers⁸⁵), maar het tactisch commando bleef zuiver Macedonisch⁸⁶. Naast de militaire noden die ertoe noopten aan beide partijen te

80. Curt. VIII 5, 1; Plut. *Alex.* 47, 1; Diod. XVII 108, 1-3; Arr. VII 6, 1.

81. Diod. XVII 108, 3; cf. P. GOUKOWSKY, *o.c.* (n. 32), p. 265. Mogelijk heeft Alexander aangaande deze ἐπίγονοι van eerdere vermengingsplannen moeten afzien onder druk van de Macedoniërs; Arr. VII 6, 2; Plut. *Alex.* 71, 1; Diod. XVII 108, 3.

82. Het lichten van een dergelijke legermacht ondermijnde uiteraard de recruiteringsbasis van het (Oost-)Iraans verzet. Curt. VIII 5, 1 schrijft dan ook dat ze werden verzameld „*ne quid a tergo, quod destinata impedire posset, moveretur... obsides simul habiturus et milites*”; de lichte dient immers gesitueerd na de opstanden van Satibarzanes of na het verzet in Bactria en Sogdiana.

83. Arr. VII 6, 3-5. Cf. Arr. VII 8, 2.

84. Arr. VII 11, 1; Diod. XVII 109, 3; Curt. X 3, 6-14; Plut. *Alex.* 71, 4-5; Just. XII 12, 1-6.

85. Boogschutters en slingersaars vormden de beste eenheden van de Iraanse infanterie; cf. M.A. DANDAMAEV, in *Beiträge zur Achämenidengeschichte*, ed. G. WALSER (*Historia Einzelschriften* 10), Wiesbaden, 1972, pp. 54-55.

86. Arr. VII 23, 3-4.

appelleren⁸⁷, speelden echter ook andere elementen mee. Diodorus schrijft immers *καταμίξας δὲ τούτους... τῇ καινότητι τῆς καινοτομίας κατεσκεύασε τὴν ὅλην δύναμιν κεκραμένην καὶ ἀρμόζουσαν τῇ ἰδίᾳ προαιρέσει*⁸⁸.

Al bij al kunnen we zeggen dat de ontwikkelingen binnen het leger ook goed de geleidelijke verschuiving van Helleens naar Macedonisch-Iraans laten zien. De verschillende fazes die we op institutioneel gebied konden onderscheiden, vinden we ook hier terug. Maar het valt wel heel wat moeilijker eventuele schatplichtigheid aan Achaemenidische tradities te onderkennen. We wezen reeds op de mogelijke invloed van de Groot-koninklijke chiliarchieën en op het respect voor de Iraanse cavalerie. Daarnaast kunnen we ons afvragen — een vraag die in feite het militaire domein overstijgt — of de confrontatie en combinatie van Macedoniërs en Perzen enkel een resultaat was van de gegeven omstandigheden, dan wel of hier een beperkte Achaemenidische invloed kan hebben gespeeld. Jammer genoeg hebben we weinig of geen informatie omtrent de manier waarop de Perzische en Medische (en Elamitische) componenten zich binnen de Achaemenidische staat tegenover elkaar verhielden; de historische groei van die relatie en de ideologische vormgeving ervan ontsnappen ons. Het probleem van het gebrek aan informatie aangaande bepaalde aspecten van de Achaemenidische maatschappij stelt zich trouwens zeer acuut op militair gebied. We mogen immers niet uit het oog verliezen dat de legerstructuren onder Alexander enkel vanuit Helleens standpunt kunnen bestudeerd worden. Het valt bijvoorbeeld te betreuren dat we geen zicht krijgen op Alexanders houding ten overstaan van Perzische begrippen als *spāda* (leger) en *kāra* (heer, leger)⁸⁹, of tegenover de specifieke recruiteringsmethodes van de Achaemeniden⁹⁰.

87. A.B. BOSWORTH, *art. cit.* (n. 52), p. 19: „The mixture was patently forced upon Alexander by military necessity”. Wat de militaire aspecten van de hervorming betreft kunnen we verwijzen naar J. KROMAYER-G. VEITH, *Heerwesen und Kriegführung der Griechen und Römer (Handbuch der Altertumswissenschaft IV. 3.2.)*, München, 1963 (= 1928), pp. 113-120, en N.G.L. HAMMOND, *Alexander the Great. King, Commander and Statesman*, Park Ridge, 1980, p. 55 - fig. 4.

88. Diod. XVII 110, 2.

89. Cf. R.G. KENT, *Old Persian. Grammar, Texts, Lexicon (AOS 33)*, New Haven, 1953, p. 210 en pp. 179-180. Vgl. R.N. FRYE, in *Beiträge zur Achämenidengeschichte*, (o.c., n. 85), p. 86.

90. Cf. G. CARDASCIA, *Le fief dans la Babylonie Achéménide*, in *Recueils de la Société J. Bodin*, I, Bruxelles, 1958², pp. 78sq. Vgl. M. STOLPER, *Management and Politics in Later Achaemenid Babylonia: New Texts from the Murašû Archive, I*, Diss. Univ. of Michigan, 1974, *passim*. De vraag stelt zich wel of deze Babylonische situatie representatief was voor het ganse imperium.

3. Sociaal-economisch leven

Laten we ons nu buigen over Alexanders regering op economisch en sociaal gebied.

Op economisch vlak hebben we het vooreerst over het geldverkeer. Op dit gebied wijkt Alexander sterk af van het Achaemenidische beleid. De Grootkoning en een aantal van zijn ondergeschikten sloegen wel munt — de gouden darieken en de zilveren *sigloi* — maar het gebruik bleef grotendeels beperkt tot Klein-Azië en de contacten met de Griekse invloedssfeer. Elders in het rijk circuleerde nauwelijks geld. Daarenboven hadden de Perzische koningen gedurende eeuwen een fiscale „oppot-politiek” gevoerd: de enorme schatten in hun schatkamers werden nauwelijks aangeroerd, zodat zeer veel edelmetaal aan het economisch leven werd onttrokken, met alle nefaste gevolgen vandien⁹¹. Alexander voerde een volledig andere politiek. Her en der verschenen muntateliers: gemunt geld was een basisvereiste voor de bekostiging van de expeditie⁹². De massale injectie van voorheen gefossiliseerd edelmetaal zorgde zelfs voor een inflatie naar het einde van de vierde eeuw toe. Voor de munten die hij liet slaan, maakte hij in een eerste periode nog vaak gebruik van locale modellen en zelfs van Achaemenidische voorbeelden⁹³. Naderhand heeft Alexander echter zijn eigen types laten aanmunten en locale stukken aan zijn eisen laten aanpassen. De muntslag is van dan af nog duidelijker Helleens van inspiratie, ofschoon we niet uit het oog mogen verliezen dat bepaalde oosterse details bewaard bleven⁹⁴. Zo verwijst de troon van Zeus op de Alexandrijnse types naar de Achaemenidische koningstroon; dit detail is ons inziens niet toevallig en alle deelnemers aan de expeditie zullen deze referentie aan de Achaemenidi-

91. Cf. M.A. DANDAMAEV, *art. cit.* (n. 85), pp. 46-48. Voor de grote hoeveelheden (ongemunt) edelmetaal die Alexander buit maakte bij de verovering van de vier rijksteden, verwijzen we naar de Alexanderhistorici. In Persepolis alleen al is er sprake van 120.000 talenten (Curt. V 6, 9; Diod. XVII 71, 1); cf. A.R. BELLINGER, *Essays on the Coinage of Alexander the Great (Numismatic Studies 11)*, New York, 1963, p. 68, n. 148. F. ALTHEIM - R. STIEHL, *Die aramäische Sprache unter den Achämeniden. I. Band: Geschichtliche Untersuchungen*, Frankfurt a.M., 1963, pp. 120-136 berekenden dat de schatkamers van de laatste Achaemenidenheerser zowat 235.630 talenten moeten bevat hebben. Ofschoon hun berekening aan de hand van latere belastingsquota wel bediscussieerbaar is, kan aan de grootte van de schatten niet worden getwijfeld.

92. Cf. A.R. BELLINGER, *o.c.* (n. 91), *passim*.

93. Denken we maar aan de befaamde leeuwstaters van zijn (Iraanse) satraap Mazaeus en aan de dubbeldarieken, met Achaemenidische types maar met gehelleniseerde trekken en Griekse letters.

94. Wat Alexanders munten in het algemeen betreft, zie ook G. KLEINER, *Alexanders Reichsmünzen (Abb. der Deutschen Akademie der Wiss. Berlin, Philos.-hist. Klasse 1947, 5)*, Berlin, 1949; A.R. BELLINGER, *o.c.* (n. 91). Voor de oosterse invloeden en hun evolutie, cf. O.H. ZERVOS, *Near Eastern Elements in the Tetradrachms of Alexander the Great: The Near Eastern Mints*, in *Greek Numismatics and Archaeology. Essays in Honor of M. Thompson*, edd. O. MÖRKHOLM - N.M. WAGGONER, Wetteren, 1979, pp. 295-305.

sche monarchie op Alexanders officiële munten hebben begrepen. Ook hier zien we hoe het samengaan van Helleense en Achaemenidische tradities in Alexanders imperium gestalte krijgt in het leven van alledag.

Aan de handel besteedden de Achaemeniden al even weinig aandacht als aan het geldverkeer. De internationale handel was voornamelijk in handen van de Pheniciërs en de lokale handel werd beheerst door grote handelshuizen of -families, zonder aanwijzingen dat de koning daar in tussen kwam; bovendien getuigt de „oppositiek” niet van een grote zorg om het economisch leven in het algemeen⁹⁵. Het is wel zo dat de handel mee profiteerde van de grote rijksstraten, van de verkenningstochten die de Koning decreeteerde en van de stabiliteit en algemeenheid van de Achaemenidische rechtsorde. Al deze — bijkomstige — voordelen werden ook in Alexanders imperium behouden. De jonge Macedonische vorst schijnt daarentegen wel bekommerd te zijn geweest om de economische exploitatie van zijn rijk. We weten dat in het zog van het leger heel wat handelaars meereidsen, waarvan de Pheniciërs de voornaamste groep vormden⁹⁶. Het is nogmaals op deze bevolkingsgroep dat Alexander een beroep deed in 324/3 voor de uitbating en kolonisatie van de Perzische golf⁹⁷. Een gelijkaardige economische bekommernis kunnen we ook onderkennen bij een aantal stedenstichtingen, ofschoon dit aspect niet steeds centraal stond; bij een vijftal steden speelde de gunstige ligging en de kans op welvaart een rol (althans voor zover onze bronnen ons inlichten over Alexanders motivatie)⁹⁸.

De stedenstichtingen hadden echter in eerste instantie een administratief-militaire functie, en pas naderhand een economische en sociale. Op sociaal gebied zijn de stedenstichtingen zowat de enige feiten die we hebben voor Alexanders regering. Ze boden immers een oplossing voor de Griekse bevolkingsoverschotten, in de lijn van Isocrates' voorstellen, en grepen anderzijds ook in in de sociale textuur

95. Cf. M.A. DANDAMAEV, *art. cit.* (n. 85), pp. 49-52.

96. Arr. VI 22, 4: τοὺς Φοίνικας τοὺς κατ' ἔμπορ [ε] ἴαν τῇ στρατίᾳ ἕνεπομένουσ.

97. Arr. VII 19,5 vermeldt als motivatie voor Alexanders plan: εὐδαίμων ἡ χώρα αὐτῆ γενέσθαι. Cf. H. SCHWEEK, *Der Persische Golf als Schiffahrts- und Seehandelsroute in Achämenidischer Zeit und in der Zeit Alexanders des Grossen*, in *Bonner Jahrbücher* 162 (1962), pp. 15-97.

98. *Alexandria bij Egypte* werd onder meer gebouwd omdat de stad εὐδαίμων zou zijn (Arr. III 1, 5); *Alexandria Eschate* werd met eenzelfde motivatie gebouwd (Arr. IV 4, 2-9; Curt. VII 7, 1) ofschoon de stad weinig of geen commerciële troeven had, tenzij misschien voor een zijderoute avant la lettre. *Alexandria apud Origala* werd gesticht met de bedoeling een goede havenstad te bouwen (Arr. VI 21,5; Diod. XVII 104, 8), mogelijk met het oog op de Indiëhandel maar ook voor de exploitatie van de lokale specerijenrijkdom; cf. W.W. TARN, *Alexander the Great. II. Sources and Studies*, Cambridge, 1948, p. 252; D.W. ENGELS, *Alexander the Great and the Logistics of the Macedonian Army*, Berkeley, 1978, p. 110.

van de lokale bevolking⁹⁹. In bepaalde gevallen heeft Alexander een gemengde bevolking in zijn steden gevestigd, zoals in Alexandria bij Egypte, (Gaza), Alexandria Eschate of Alexandria-Iomousa¹⁰⁰. De kolonisatie was echter niet naar de zin van alle betrokkenen en reeds in 323 kwamen de kolonisten van de oostelijke provincies in opstand tegen hun inplanting¹⁰¹. Desondanks schijnt Alexander zijn kolonisatieplannen niet te hebben opgegeven, zoals mag blijken uit de *hypomnemata*¹⁰². De deportatiegewoonte van de Achaemeniden kan bij het uitzetten van die politiek uiteraard een rol gespeeld hebben; op die manier rekenden de Achaemeniden af met weerspannige bevolkingsgroepen, door ze in te planten in gebieden waar ze economisch rendabel waren en tegelijkertijd minder gevaar vormden voor de staat. Kolonisatie was echter zo ingeburgerd in de Griekse cultuur, dat daar de voornaamste inspiratiebron dient gezocht. Over andere aspecten van het sociale leven in Alexanders imperium weten we niets¹⁰³. In het kader van de globale recuperatiepogingen en rekening houdend met de eigenheid en duurzaamheid van sociale verhoudingen, lijkt het meer dan waarschijnlijk dat Alexander niet heeft geraakt aan die basisstructuren, met uitzondering van de schaarse ingrepen die we juist behandelden. Die ingrepen, zowel op sociaal als ook op economisch gebied, lijken echter wel voornamelijk van Helleense inspiratie te zijn geweest.

4. Cultureel leven

Tenslotte moeten we nog het cultureel leven onder Alexander onder ogen nemen, en hierbij in eerste instantie de taal.

99. Cf. P.G. VAN SOESBURGEN, *Colonisation as a Solution to Social-Economic Problems in Fourth-Century Greece. A Confrontation of Isocrates with Xenophon*, in *AncSoc* 13-14 (1982-1983), pp. 131-145. Wat de inplanting in de lokale sociale textuur betreft, is het moeilijk na te gaan of, en zo ja, wat Alexander hiermee op het oog had. De informatie die we hebben, bijvoorbeeld Ai-Khanoum of Karka-de-bet-Seluk, stamt immers uit latere periodes. Voor een overzicht van deze problematiek verwijzen we naar P. BRIANT, *Colonisation hellénistique et populations indigènes. La phase d'installation*, in *Klio* 60 (1978), pp. 57-92.

100. Respectievelijk Curt. IV 8, 5; Arr. II 27, 7; Curt. VII 6, 27 en Arr. IV 4, 1; Arr. V 29, 3.

101. Cf. G. KOHELENKO, *The Revolt of the Greeks in Bactria and Sogdiana in the Light of the IVth Century Social and Political Theory*, in *Vestnik Drevnej Istorii* 119 (1912), pp. 59-78 (Russ.); de auteur wijst er echter op dat de opstand niet enkel door sociale spanningen werd veroorzaakt, maar dat ook de Griekse politieke theorie botste met Alexanders autocratisch bestuur naar Achaemenidisch model. Zie ook P. GOUKOWSKY, *Un aspect de l'administration d'Alexandre dans les hautes satrapies: la première révolte des colons grecs de Bactriane en 325*, in *La géographie administrative et politique d'Alexandre à Mahomet, Actes du Colloque de Strasbourg 14-16 juin 1979*, Leiden, 1981, pp. 8-17.

102. Diod. XVIII 4, 4. Cf. supra, n. 35.

103. De marxistisch-leninistische Alexanderhistorici zien wel sociale motieven zoals uitbuiting en verdrukking van de inheemse bevolking als oorzaken voor het gewapend verzet (voornamelijk onder de leiding van Spitamenes; cf. H. BERVE, *o.c.*, n. 57, II, Nr. 717). Cf. A.S. ŠOFMAN, *Vostocnaja politika Aleksandra Makedonskogo*, Kazan, 1976, pp. 404-508; A. JAEHNE, *art. cit.* (n. 38), p. 247.

Net zoals in het rijk van Darius en diens voorgangers bleven onder Alexanders bewind — bij ons weten althans — de lokale talen in gebruik¹⁰⁴, ook in het bestuur. Dit ligt echter zo voor de hand in een supra-nationale staat — die daarenboven weinig of geen last had van cultuurimperialisme — dat we het daar niet verder hoeven over te hebben. Wat ons wel interesseert is de rijkstaal (of -talen?). Het feit dat het (Oud)-Perzisch onder de laatste Achaemeniden reeds min of meer in onbruik was geraakt en — zeker op administratief vlak — was verdrongen door een vreemde taal, het Aramees¹⁰⁵, heeft de invoering van het Grieks als rijkstaal in ruime mate vergemakkelijkt. Daarbij komt nog dat de hellenisering in het westen van het Perzische rijk¹⁰⁶ en in de hoogste klassen van de Iraanse nobiliteit¹⁰⁷ de opgang van het Grieks als *lingua franca* reeds had voorbereid. De Perzische ἐπίγονοι hadden een Macedonische opleiding gekregen¹⁰⁸, bij de *pezhetairoi* dienden de ingeschakelde Perzen (12 op 16) Grieks te verstaan¹⁰⁹.

Daarnaast schijnt Alexander wél de kennis van het Perzisch te hebben gewaardeerd bij een paar van zijn belangrijkste medewerkers, zoals Hephaestion of Peucestas¹¹⁰. Arrianus vertelt ons echter ook dat Peucestas als enige van de Macedoniërs de Perzische taal leerde, en dit in zijn functie van satraap van Parsā¹¹¹. Dit alles, samen met het feit dat Alexander waar nodig de hulp van tolken inriep¹¹², wijst erop dat het Grieks als rijkstaal nooit in het gedrang gekomen is, ofschoon het Aramees mogelijk ook in gebruik bleef¹¹³ (misschien in de lagere administratie?).

De zaak ligt iets moeilijker voor wat de religie betreft, ofschoon we reeds onmiddellijk kunnen zeggen dat Alexander tot het einde van

104. Hierbij denken we bijvoorbeeld aan de situatie in Egypte of in Babylon waar (officiële) teksten in verband met Alexander voorkomen. Zie H. GAUTHIER, *Le livre des rois d'Égypte. IV (Mémoires publ. par l'IFAO Caire, T. 20)*, Le Caire, 1916, pp. 199-203, voor wat Egypte betreft (naar we hebben vernomen zou H. De Meulenaere de brokstukken van een beeld hebben samengebracht waarop de volledige faraonische titulatuur van Alexander voorkomt). Daar kan met enige waarschijnlijkheid ook E.G. TURNER, *A Commander-in-Chief's order from Saqqara*, in *JEA* 60 (1974), pp. 239-242 worden aan toegevoegd. Voor Babylon, zie bijv. D.J. WISEMAN, *Nebuchadrezzar and Babylon (The Schweich Lectures of the British Academy, 1983)*, Oxford, 1985, pp. 116-121.

105. Cf. F. ALTHEIM - R. STIEHL, *o.c.* (n. 91).

106. Zie bijv. F. MILLAR, *The Phoenician Cities: A Case Study of Hellenisation*, in *PCPhS* 209, N.S. 29 (1983), pp. 55-71.

107. E.g. Plut. *Alex.* 21.

108. Plut. *Alex.* 47, 6.

109. De Macedoniërs voerden het bevet over de Perzen uit hun δεκάς; het ligt voor de hand dat hun taal werd gebruikt bij de manoeuvres. Cf. Arr. VII 23, 3-4.

110. Respectievelijk Plut. *Alex.* 47; Arr. VII 6, 3.

111. Arr. VI 30, 2-3.

112. Bijv. Arr. IV 3, 7.

113. Een aantal prominente figuren uit Alexanders omgeving waren mogelijk vertrouwd met de Aramese taal en schrift: Laomedon van Mytilene (Arr. III 6, 6); Eumenes van Cardia (Diod. XIX 23, 1-3; Polyæn. IV 8, 3).

zijn leven heeft geofferd aan Griekse goden¹¹⁴. Net zoals op taalkundig gebied heeft Alexander de verschillende lokale cultussen gerespecteerd of er zelfs in geparticipeerd¹¹⁵. Het valt echter moeilijk uit te maken of hij hiervoor enkel werd gemotiveerd door „realpolitische” overwegingen, dan wel of de tolerante religieuze politiek van de Achaemeniden¹¹⁶ hierop ook zijn invloed kan hebben gehad. Alexander heeft van de Achaemeniden echter meer overgenomen dan een vage religieuze politiek. Er zijn immers heel wat aanwijzingen voor het voortbestaan en de toepassing op Alexander van Perzische religieuze gebruiken. Dat ligt *in se* voor de hand, gelet op de band tussen religie en monarch in het Achaemenidisch Zoroastrisme. Bij zijn intrede in Babylon in 331 was Alexander reeds verwelkomd met een rij sacrale vuren¹¹⁷, waarschijnlijk attestaties van het Perzische koningsvuur. Ook de *hestia*, het altaar dat een centrale rol vervulde bij de *proskynesis*-affaire, is door meerdere geleerden geïnterpreteerd als een Perzisch vuuraltaar¹¹⁸. Alexander had aan zijn hof een aantal *magi*, zoals Ostanes¹¹⁹, die instonden voor het onderhoud van het heilig vuur, voor zuiveringen enz. Bij het verzoeningsbanket te Opis in 324 figureerden naast Griekse *manteis* ook Perzische *magi*¹²⁰. Bij de dood van Hephaestion werden de heilige koningsvuren in het rijk gedoofd ten teken van rouw¹²¹. De ko-

114. Cf. L. EDMUNDS, *The Religiosity of Alexander*, in *GR&BS* 12 (1971), pp. 363-391, voor een overzicht van Alexanders religieuze praktijk en de evolutie ervan.

115. Denken we bijv. aan Alexanders offers in Sardes (Arr. I 17, 4-6), in Tyrus (Arr. II 15, 7; Curt. IV 2, 23), in Egypte (Arr. III 1, 4; III 3-4), in Babylon (Arr. III 16, 4). Alexander beschikte ook over priesters van allerlei religies; cf. Plut. *Alex.* 57, 4; Arr. III 16, 5; IV 13, 5; Curt. VIII 6, 16; X 13, 13).

116. Cf. R.N. FRYE, *o.c.* (n. 71), p. 121. Vgl. J. DUCHESNE-GUILLEMIN, *Religion et politique, de Cyrus à Xerxes*, in *Persica* 3 (1967-1968), pp. 1-90. G. GNOLI, *Politique religieuse et conception de la royauté sous les Achéménides*, in *Commemoration Cyrus (Acta Iranica 2)*, Téhéran-Liège, 1974, pp. 117-190.

117. Curt. V 1, 19-23. F. SCHACHERMEYR, *Alexander in Babylon und die Reichsordnung nach seinem Tode (OAW, Philos.-hist. Klasse, Sitzungsberichte 268, 3. Abb.)*, Wien, 1970, pp. 38-48 behandelt „Das Persische Königsfeuer am Hof Alexanders”.

118. Cf. W. OTTO, *Epitymbion H. Swoboda*, 1927, p. 194; F. SCHACHERMEYR, *o.c.* (n. 52), pp. 379-383; P. GOUKOWSKY, *o.c.* (n. 41), p. 279, n. 21.

119. Plin. *N.H.* XXX 3. Cf. H. BERVE, *o.c.* (n. 57), II, p. 296, Nr. 596. Vgl. Curt. III 3, 9.

120. Arr. VII 11, 8: de magi voerden bij die gelegenheid de *καταρχή* uit; cf. F. WUEST, *Die Meuterei von Opis (Arrian VII 8; 11, 1-7)* in *Historia* 2 (1953/1954), pp. 418-431; spec. p. 426.

121. Cf. Diod. XVII 114,4: *πᾶσι δὲ τοῖς κατὰ τὴν Ἀσίαν οἰκοῦσι προσέταξεν τὸ παρὰ τοῖς Πέρσαις ἱερὸν πῦρ καλοῦμενον ἐπιμελῶς σβέσαι, μέχρις ἂν τελέσῃ τὴν ἐκφορὰν· τοῦτο δὲ εἰώθασιν οἱ Πέρσαι ποιεῖν κατὰ τὰς τῶν βασιλέων τελευτάς.*

Die vuren werden gedoofd ten teken dat de kwade geesten onder de leiding van *Angrimaniyu* het hadden gehaald op Ahuramazda en diens aardse vertegenwoordiger (*Xšayathiya...-vašnā Ahuramazdā*; heerser... bij de gratie van Ahuramazda). Cf. S.K. EDDY, *The King is Dead. Studies in Near Eastern Resistance to Hellenism 334-31 B.C.*, Lincoln, 1961, pp. 56-58; vgl. H. VOLKMAN, *Das römische Interregnum und die persische Anomia*, in *RhM* 110 (1967), pp. 76-83. Het gebruik van dit symbool bij de dood van Hephaestion roept wel vragen op naar de authenticiteit van Alexanders Zoroastrische aspiraties, of moeten we ervan uitgaan

ningsvuren werden een tweede keer gedoofd bij de dood van Alexander¹²², en het lijk van de koning werd gebalsemd door oosterse priesters¹²³. De meeste van de hier aangehaalde feiten wijzen in de richting van Alexanders respect voor de Achaemenidische religieuze traditie.

Naast deze rituele elementen uit de Perzische religie is er nog een ander element dat dient in rekening gebracht. Een Parsi-traditie verhaalt dat 1200 koehuiden met Zoroastrische teksten de brand van Persepolis zouden overleefd hebben en in opdracht van Alexander naar het Grieks werden getransliterereerd¹²⁴. Deze informatie wordt min of meer bevestigd door Plinius en door de Iraanse Dinkart¹²⁵. In deze laatste bron wordt Alexander wel veroordeeld voor het te gronde richten van de Perzische religie: hij zou één van de twee toen bestaande copies van de Avesta hebben vernield bij de brand in Persepolis en de andere zou naderhand naar Griekenland zijn gestuurd voor vertaling. Ofschoon we aan dit alles geen verregaande conclusies mogen vastknopen, zou dit toch kunnen wijzen op een meer dan formele interesse in de Zoroastrische religie¹²⁶.

We mogen tenslotte ook de gelegenheid niet laten voorbijgaan om te peilen naar de Iraanse reacties op Alexanders religieuze accaparatiepogingen. Het negatieve Iraanse beeld van Alexander als brutaal veroveraar¹²⁷, is immers volledig tegengesteld aan het beeld dat hij blijkbaar van zichzelf wilde ophangen. Ofschoon heel wat wandaden van de Seleuciden en de Romeinen op Alexander zijn overgedragen, schijnen er toch enkele sporen te zijn van authentiek, voornamelijk religieus, Iraans verzet ten tijde van Alexander. Indien we S.K. Eddy volgen in zijn interpretatie en situering van een tegen Alexander gerichte Sibyllijnse Orakelspreuk, dan zouden de oudste attestaties van

dat Hephaestion door Alexander — naar oude Achaemenidische gewoonte — was benoemd tot mederegent (en opvolger) en zodoende kon aanspraak maken op koninklijke rouw? (cf. F. SCHACHERMEYER, *o.c.*, n. 52, p. 47). In latere tijden had zowat elk lik van de Sassanidische koninklijke familie deel aan de verering van het koningsvuur; cf. SKZ (ed. M. BACK, *Die sassanidischen Staatsinschriften, Acta Iranica 18*), Téhéran-Liège-Leiden, 1978), *passim*.

122. Curt. X 5, 16.

123. Curt. X 13, 13.

124. Cf. F. ALTHEIM, *Alexander und Zarathustra*, in *Gymnasium* 58 (1951), pp. 123-129.

125. Plin. *N.H.* XXX 1; Dinkart III 3-5; IV 23-4. Cf. F. ALTHEIM, *art. cit.* (n. 124), p. 128; vgl. S.K. EDDY, *o.c.* (n. 121), pp. 14-15. Voor Dinkart III kunnen we verwijzen naar de vertaling van J. DE MENASCE, *Troisième Livre du Dēnkart*, Paris, 1973.

126. We gaan hier niet in op de vraag in hoeverre Alexanders streven naar vergoddelijking heeft meegespeeld in zijn interesse voor de geschriften van Zarathustra; het „goddelijk” karakter van de Achaemenidische monarchie — althans volgens de traditionele *interpretatio graeca* — kan hierbij van belang geweest zijn. Cf. P. CALMEYER, *Zur bedingten Göttlichkeit des Grosskönigs*, in *AMI* 1 (1981), pp. 55-60.

127. Zo bijvoorbeeld in de reeds geciteerde Dinkart (n. 125) of in de *Ardā Wirāz Nāmaq* (I 1-16). Cf. P. GIGNOUX, *Le Livre d'Ardā Wirāz. Translittération, transcription et traduction du texte Pehlevi*, Paris, 1984; F. VAHMAN, *Ardā Wirāz Nāmaq. The Iranian „Divina Commedia”*, London-Malmö, 1986.

dat verzet opklimmen tot Alexanders regering. Het orakel in kwestie voorspelde Alexanders dood door „het ras van het geslacht dat hijzelf zo zeer wenste te vernietigen”¹²⁸. Deze zin kan inderdaad verwijzen naar de sterke clantraditie van het Achaemenidisch koningshuis¹²⁹, en zou dus, samen met een aantal andere aanwijzingen — zelfs in onze Alexanderhistorici — het bestaan van dat verzet kunnen staven. Anderzijds laten de deelname van Perzen aan de huwelijksvieringen in 324, de toenemende aanwezigheid van *magi* en hun optreden na Alexanders dood, en gelijkaardige ontwikkelingen in de Babylonische religie, toch vermoeden dat Alexander op het einde van zijn leven de bovenhand heeft gehaald — althans in Mesopotamië — op het anti-hellenistisch verzet¹³⁰.

Wat de kunst betreft kunnen we betrekkelijk kort zijn: Alexander schijnt — voor zover onze kennis strekt — noch de typische vormtaal, noch de eigen geest van de Achaemenidische kunst overgenomen te hebben. De enige uitzondering hierop vormt de troon op de Alexandrijnse munttypes; het gaat echter om een geïsoleerd voorwerp en de stijl van de munt is typisch Helleens. Tot aan zijn dood heeft Alexander vastgehouden aan zijn Griekse klassieken; denken we maar aan Homerus en Euripides. Griekse kunstenaars en geleerden zoals Lysippus, Apelles, Dinarchus, Stasikrates, Callisthenes maakten de dienst uit aan het hof. De enkele bewaarde kunstwerken die mogelijk uit Alexanders onmiddellijke invloedssfeer stammen, zoals bijvoorbeeld de befaamde Alexandersarkophaag uit Sidon die een thematische verwantschap met Alexanders ideeën vertoont¹³¹, zijn alle typisch Grieks van vormgeving en uitvoering.

128. *Oracula Sibyllina* III 388-395 (ed. H.N. BATE, *The Sibyllin Oracles Books III-V*, 1918): ὡν δὴ περ γενετὴν αὐτὸς θέλει ἐξαπολέσσαι ἐκ τῶν δὴ γενετῆς καίνοιο γένος ἐξαπολείεται (394-395). Deze tekst sluit duidelijk aan bij een negatieve Alexandertraditie; het verzet tegen het Hellenisme, zowel in Iraanse als in Joodse kringen, is in belangrijke mate medeverantwoordelijk voor deze negatieve pers van Alexander. We mogen echter niet uit het oog verliezen dat zowel de Joodse als de Iraanse tradities ook een positieve verhalencyclus rond Alexander hebben. We kunnen dus geen gewag maken van een onverdeeld negatieve traditie. In heel wat gevallen is de politieke (of religieuze) situatie onder Alexanders erfgename doorslaggevend geweest voor één van beide strekkingen. Cf. S.K. EDDY, *o.c.* (n. 121), pp. 10-15. Zie supra n. 103 aangaande een mogelijk sociale fundering van het verzet.

129. Het begrip *-viθ-* speelt een zeer belangrijke rol in de Achaemenidische inscripties; cf. R.G. KENT, *o.c.* (n. 89), index s.v., p. 208. De term gebruikt in het orakel *γενεῖν* is echter ruimer dan *-viθ-/oikos*: hij stemt overeen met het Iraanse *zantu-*, wat in de hypothetische reeks (1) familie/huis, (2) clan/dorp, (3) stam/district, (4) volk/land op de derde plaats komt. Cf. E. BENVENISTE, *Les Mages dans l'Ancien Iran* (*Publ. de la Société des études iraniennes* 15), Paris, 1938, p. 13 en pp. 17-19.

130. Cf. S.K. EDDY, *o.c.* (n. 108), pp. 23-25. De huwelijken van Alexander kunnen hierbij van belang geweest zijn. De „Geschwisterehe” voldeed aan één van de interne eisen van het Achaemenidisch koningschap; daarenboven zorgde het dubbele huwelijk voor de vereniging in Alexander van de twee grote takken van de dynastie. Zou de reden voor deze late legitimatie misschien precies een reactie geweest zijn op het Iraans verzet?

131. Cf. V. von GRAEVE, *Der Alexandersarkophag und seine Werkstatt* (*Istanb. Forschungen* 28), Berlin, 1970. Interessant hierbij is wel dat op het schild van een kampscène een authentieke Achaemenidische audientie was geschilderd; zie Tafel 69-71 en pp. 102-105.

*

* *

Een onderzoek naar Alexanders optreden kan niet voorbijgaan aan zijn afkomst, wat wil zeggen dat we Alexander moeten bestuderen als Macedonisch koning van de vierde eeuw voor Christus. We hebben er herhaaldelijk op gewezen dat zijn monarchale positie in heel wat gevallen doorslaggevend is geweest bij de besluitvorming en meer bepaald op zijn houding ten overstaan van de Achaemenidische monarchie een grote invloed heeft gehad. Anderzijds dienen we ook in rekening te brengen dat zijn situering in Macedonië en in de vierde eeuw implicaties had voor zijn stellingname ten opzichte van het imperium van de Grootkoning. Als Macedoniër stond hij min of meer op het breukvlak tussen Grieken en barbaren, terwijl hij ook geconfronteerd werd met de tweespalt in de Griekse publieke opinie van de vierde eeuw wat precies de relatie met de Perzen betrof.

Vanuit die achtergronden is Alexander het Achaemenidenrijk pragmatisch tegemoet getreden.

Op staatkundig vlak heeft hij de efficiëntie van de Achaemenidische organisatie voor het beheer van een uitgestrekt multinationalaal imperium onmiddellijk onderkend. De administratieve organen, de rechtsorde en de monarchie als garant van de stabiliteit van het imperium hebben hem blijkbaar direct aangesproken. De betwisting en uiteindelijke overname van de legitieme Achaemenidische monarchie diende in dezelfde mate Alexanders persoonlijke ambities als zijn rijksidee. Uiteindelijk heeft zijn identificatie met het huis van *HaXamaniš* geleid tot de overname van de ideologie van de wereldheerschappij, evenals tot de negatie van de Griekse sloganeske polemiek tegen de Perzen en de langzame hervorming van zijn Macedonische machtsbasis. Op staatkundig vlak heeft hij dus geopteerd voor een Achaemenidische fundering van zijn macht, ofschoon toch ook niet volledig. Hij was zich welbewust van de superioriteit van het Macedonische landleger. Op militair vlak kunnen we dan ook heel wat minder Achaemenidisch erfgoed onderkennen. De doorgevoerde hervormingen kaderen wel in de evolutie die Alexanders koningschap onderging onder Achaemenidische invloed, maar van directe overname van elementen uit de Iraanse militaire tradities kan slechts sporadisch sprake zijn.

De Griekse geldeconomie was ontegensprekelijk beter ontwikkeld dan de meer rustieke Macedonische en Iraanse economieën, en de Griekse cultuur, zowel in taal als in kunstuitingen, werd meer gewaardeerd dan haar Achaemenidische tegenhanger. Op sociaal gebied bood de combinatie van Griekse bevolkingsoverschotten en *ktisis*strategie met de Mesopotamische deportatiegewoonten, een bevredigende

oplossing voor de meeste partijen, maar waarschijnlijk niet voor de kolonisten zelf.

Het aanwijzen van beïnvloeding en recuperatie van religieuze tradities is natuurlijk een delicate zaak. De enge verbondenheid van Achaemenidische monarchie en religie verklaart niet alleen Alexanders interesse op dit gebied, maar ook het feit dat het Iraanse verzet zich voornamelijk binnen deze context manifesteerde.

We kunnen besluiten dat Alexander, tegen de achtergronden die we boven belicht hebben, een *pontifex*, een bruggenbouwer is geworden: zijn veroveringen en het totaal nieuwe ervan — althans vanuit Helleens standpunt — hebben hem ertoe genoopt een brug te slaan met recuperatie van de beste elementen uit de Helleense en de Achaemenidische traditie, en dit alles sterk gekleurd met een eigenzinnige visie op zijn koninklijke macht en prerogatieven. Het bouwsel was verre van af bij zijn dood, en zijn opvolgers hebben voortgebouwd op diverse aspecten ervan, elk naar eigen interpretatie en voorkeur en in functie van de lokale tradities*.

F. VERKINDEREN